

*Людмила Юрисоне, магистрант
Балтийская Международная Академия,
администратор неплатежеспособности,
Рига, Латвия*

*Ирина Цветкова, докторант
Балтийская Международная Академия
Рига, Латвия*

Ответственность членов правления в случае неплатежеспособности предприятия

Аннотация: Статья посвящена актуальной проблеме, которая связана с ответственностью членов правления коммерческого предприятия в случае его неплатежеспособности. В настоящей статье рассмотрены и проанализированы аспекты в связи с ответственностью членов правления коммерческого общества в случае его неплатежеспособности, которая предусмотрена в Коммерческом законе, Законе о неплатежеспособности и Уголовном законе. В статье проанализированы и исследованы правовые аспекты об ответственности членов правления за убытки, причиненные обществу и его кредиторам в результате их деятельности, а также исследована судебная практика, которая образовалась начиная с 2015 года.

Ключевые слова: член правления, процесс неплатежеспособности, ответственность, убытки.

Uzņēmējdarbība vienmēr ir saistīta ar zināmu risku, it īpaši tad, kad uzņēmuma darbība noris asā konkurencē vai nestabilos ekonomikas apstākļos, piemēram, kā tas notika Latvijā 2008.-2009. gados. Šādos apstākļos vislielākā atbildība gulstas uz uzņēmuma vadību – valdes locekļiem, jo tieši no viņu prasmīgas un operatīvas rīcības ir atkarīga sekmīga uzņēmuma darbība un peļņas gūšana. Valdes locekļa pienākums ir - izvērtēt, cik attaisnojams ir risks no kārtējā uzņēmuma projekta un vai peļņas gūšanas vietā nenāksies ciest zaudējumus, kas samazinās uzņēmuma mantas apjomu un izraisīs citu dalībnieku neapmierinātību, kura var izpausties kā prasības celšana pret valdes locekļiem par nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu. Maksātspējas gadījumā likums izšķir divus valdes locekļu atbildības veidus: civiltiesiskā un kriminālā.

Raksts ir aktuāls, jo ar pēdējiem grozījumiem Maksātspējas likumā un likumā „Par nodokļiem un nodevām” valdes locekļu atbildība sabiedrības maksātspējas gadījumā ir pastiprināta savādāk un daudz stingrāk ne tikai par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, bet arī par nodokļu parādiem.

Raksta mērķis ir izpētīt un analizēt visus tiesiskos aspektus par valdes locekļu atbildību par zaudējumiem, kuri ir nodarīti sabiedrībai un

tās kreditoriem viņu rīcības rezultātā, apkopojot un izvērtējot aktuālo tiesu praksi.

Pēdējā publikācija par izpētāmo problēmu: Valdes locekļu atbrīvošana no atbildības. Novicāne E. (Novicane E.), 2017.g.

Pētījuma metodes:

- 1) **vēsturiskā** – skaidrota tiesu prakses attīstība jautājumā par valdes locekļu atbildību sabiedrības maksātspējas gadījumā;
- 2) **salīdzinošā metode** – izmantota tiesu prakses apkopošanai un analīzei, kā arī konstatēto problēmjautājumu risināšanai, pilnveidojot normatīvos aktus.

1. Valdes locekļu civiltiesiskā atbildība

Normatīvie akti paredz, ka valdes loceklim savi pienākumi jāpilda labā ticībā kā krietnam un rūpīgam saimniekam. Tie ir nosacījumi, kas dod valdes loceklim imunitāti dalībnieku prasības celšanas gadījumā, kad ir nodarīti zaudējumi uzņēmumam valdes locekļa rīcības rezultātā, kad viņš pildīja dalībnieku sapulces pieņemto likumīgu lēmumu.

Evita Novicāne savā rakstā analizēja, kādi dalībnieku sapulces lēmumi šīnī gadījumā ir uzskatāmi par likumīgiem. Tie nekādā gadījumā ne-

var būt pretrunā ar likumu vai labiem tikumiem. Tikai tāda lēmuma izpilde, kuru izpildot valdes loceklis ir rīkojies labā ticībā, atbrīvo valdes locekli no atbildības sabiedrības priekšā. Dalībnieki ir tiesīgi arī pieņemt lēmumu par atteikšanos no prasības celšanas pret valdes locekli. Tomēr, tas neatbrīvo valdes locekli no atbildības pret kreditoru, kurš nevar panākt sava prasījuma apmierināšanu no sabiedrības un kuram likums piešķir tiesības celt prasību sabiedrības labā pret valdes locekļiem par sabiedrībai nodarītiem un neatlīdzinātiem zaudējumiem. [1]

Rakstā autore norāda, ka jautājums par to, ka normatīvajos aktos noteiktais valdes locekļu atbildības slogs ir pārāk smags, un nu jau grūti ir atrast gribētāju uzņemties valdes locekļa pienākumus, protams, ir diskutabls. Tomēr, skatoties no kreditoru puses, autore vērtē personīgu valdes locekļu atbildību kā pozitīvu.[1] Neapšaubāmi, ar minētiem grozījumiem tika ievērotas kreditoru intereses, taču jau 2015.gada decembrī tika konstatēts, ka vairākas juristu firmas Latvijā sāk plaši piedāvāt iespēju reģistrēt komercsabiedrības, kur amatos un īpašniekos atrodami ne tikai bezpajumtnieki, bet arī ārvalstnieki.[2]

Pēc juridiskas personas maksātnespējas procesa pasludināšanas administrators pieņem lēmumu par parādnieka pārstāvja noteikšanu. Parasti par parādnieka pārstāvi juridiskas personas maksātnespējas procesā saskaņā ar Maksātnespējas likuma noteikumiem tiek noteikts parādnieka izpildinstitūcijas loceklis – valdes loceklis. [4]

Maksātnespējas likums nosaka, ka viens no galvenajiem maksātnespējas procesa administratora pienākumiem ir izvērtēt un celt tiesā prasības pret juridiskas personas pārvaldes institūcijas locekļiem par viņu nodarīto zaudējumu atlīdzību. Minētais pienākums ir cieši saistīts ar parādnieka pārstāvja pienākumu nodot administratoram visus maksātnespējīgā uzņēmuma aktīvus, kā arī visus organizatoriskus, personāla un grāmatvedības dokumentus. Tikai veicot maksātnespējīgā uzņēmuma grāmatvedības revīziju, ir iespējams noteikt, vai valdes locekļi ir nodarījuši zaudējumus uzņēmumam un cik tālu ir vainojami finansiālās grūtībās, kurās uzņēmums ir nonācis. [4]

Jāatzīmē, ka ne visi parādnieka pārstāvji godam pilda šo pienākumu. Gadās arī tā, ka parādnieka pārstāvis vispār neatsaucas uz ad-

ministratora lūgumu nodot maksātnespējīgā uzņēmuma dokumentus. Līdz 01.01.2015.g., kad spēkā stājas Maksātnespējas likuma grozījumi, kas pastiprināja un konkretizēja valdes locekļu atbildību par dokumentu nenodošanu, tādu parādnieka pārstāvja rīcību maksātnespējas administrators izvērtēja kā apzinātu maksātnespējas procesa kavēšanu, par ko iestājas kriminālatbildība.

Līdz tika pieņemti attiecīgie Maksātnespējas likuma grozījumi, grāmatvedības dokumentu nenodošanas gadījumā administrators sastapies ar zināmām grūtībām, jo atbildība par šādu pārkāpumu likumā netika atrunāta. Lai sāktu darboties Komerclikuma 169.panta prezumpcija, kas pierādīšanas pienākumu pārliet no prasītāja (administratora) uz atbildētāju (valdes locekli), prasītājam nepieciešams pierādīt zaudējumu esamību atbilstoši sacīkstes principam un vispārējiem Civilprocesa likuma noteikumiem, kas regulē prasījumu iesniegšanu.[5] Tātad, vispirms administratoram vajadzēja noteikt zaudējumu esamību un apmēru, ko ir cietis uzņēmums.

Aprēķinot uzņēmuma zaudējumus, administratori, kā vienu no iespējamiem variantiem par pamatu ir ņēmuši naudas līdzekļu apmēru, kas nepieciešams iepriekšējā mantiskā stāvokļa atjaunošanai, proti, uzņēmuma aktīvu samazināšanos. Ar judikatūru tika atzīts, ka šis ir kritērijs, pēc kura iespējams noteikt, kādā apmērā ir noticis cietušā esošās mantas samazinājums, proti, kādā apmērā mantas īpašniekam nodarīti zaudējumi tagadējas mantas samazinājuma veidā. Tāpēc apstāklim, vai norādītais stāvoklis reāli ticis atjaunots, cietušajam veicot attiecīgus mantiskus ieguldījumus, nav izšķirošas nozīmes, un tas nevar būt pamats tiesību aizskārēja atbrīvošanai no civiltiesiskās atbildības jeb zaudējumu atlīdzināšanas pienākuma.[6]

Vēl viens kritērijs, kurš tika ņemts par pamatu, nosakot nodarīto zaudējumu apmēru, ir Valsts ieņēmumu dienesta aprēķinātas valsts budžetā iemaksājamas naudas summas, kuru samaksa nav veikta kapitālsabiedrības maksātnespējas dēļ. Judikatūrā ir atzīts, ka nesamaksāto nodokļu summa ir uzskatāma par mantisku pametumu Civillikuma 1770.panta izpratnē. [7]

Līdz ar to saistību apmēra palielināšanos, ko izraisījis tiesību pārkāpums, nevar traktēt kā priekšā stāvošu zaudējumu, kas nav jāatlīdzina.

Tiesa ir atkāpusies no līdzšinējām judikatūrā izteiktajām atziņām, ka Valsts ieņēmumu dienesta aprēķinātās valsts budžetā iemaksājamās naudas summas (nodokļu parāds, nokavējuma vai soda nauda), kuru samaksa nav veikta kapitālsabiedrības maksātnespējas dēļ, neveido sabiedrības tagadējās mantas samazinājumu, kas ir šķērslis maksātnespējīgā uzņēmuma pret valdes locekli celtās prasības par zaudējumu atlīdzināšanu apmierināšanai. [7] Arī citās Eiropas Savienības valstīs, piemēram, Vācijā, ir noteikta personīga valdes locekļa atbildība par valstij nodarītajiem zaudējumiem. Attiecībā uz nodokļu parādiem Vācijā jautājums par valdes locekļa tiešo atbildību kreditoru priekšā ir apspriests arī tiesību doktrīnā, ar kreditoru saprotot arī valsti, kurai ir nodokļu prasījumi pret kapitālsabiedrību. [8]

Valsts var sasniegt savus mērķus attiecībā uz nodokļu iekasēšanu, ceļot prasību ne tikai pret kapitālsabiedrību, bet arī pret pašu valdes locekli personīgi. Piemēram, ja nodokļu administrācija pierāda, ka nodokļu parāds ir radies valdes locekļa rupjas neuzmanības dēļ, tad ir iespējams piedzīt nodokļu parādu no paša valdes locekļa.

Šobrīd valdes locekļa atbildība par nodokļu parādiem noteikta arī likuma "Par nodokļiem un nodevām" prasībās. [9] Savukārt Satversmes tiesa ar 2016.gada 15.novembra spriedumu par atbilstošām Satversmei ir atzinusi likuma normas, kas paredz valdes locekļu atbildību par juridiskas personas nokavētajiem nodokļu maksājumiem. [10]

Maksātnespējas procesa administrators, izvērtējot visus apstākļus, var izvēlēties optimālāko zaudējumu atlīdzināšanas prasības celšanas variantu. [11]

Judikatūrā ir norādīts, ka valdes loceklis neatkarīgi no darījuma otra dalībnieka labticības un noslēgtā darījuma spēkā esamības ir atbildīgs sabiedrībai par savu nolaidību, kļūdu vai apzinātu prettiesisku sabiedrības mantas atsavināšanu. Valdes locekļa tīšas prettiesiskas rīcības gadījumā sabiedrība, kuras vārdā maksātnespējas administrators ir cēlis prasību, ir tiesīgs izvēlēties, pret ko vērsties tiesā: pret valdes locekli ar zaudējumu atlīdzības prasību vai pret darījuma dalībnieku ar darījuma apstrīdēšanas prasību. [5]

Šāda izvēles iespēja ir aktuāla, ja administratoram ir pamatotas aizdomas par iespēju sa-

ņemt prasības apmierinājumu no valdes locekļa mantas, jo bieži vien izrādās, ka valdes loceklim nekāda manta nepieder – jau laikus tā visa ir pārrakstīta uz laulātiem vai citiem ģimenes locekļiem.

Administrators ir tiesīgs arī izvēlēties jebkuru no valdes locekļiem, vai arī vairākus, izvērtējot iespējas gūt apmierinājumu no viņu mantas un katra atbildības pakāpi par zaudējumu nesošo lēmumu pieņemšanu. Vadoties pēc Komerclikuma 169.panta otrās daļas ir paredzēta valdes locekļu solidāra atbildība par zaudējumiem, ko tie ir nodarījuši sabiedrībai. [3]

Ar Maksātnespējas likuma grozījumu spēkā stāšanos 01.01.2015.g., Maksātnespējas likums tika papildināts ar jaunu XII1.nodaļu par valdes locekļu atbildību. Likuma 721. pantā ir pastiprināta un konkretizēta valdes locekļu atbildība par sabiedrības dokumentu nenodošanu administratoram un noteikts arī zaudējumu nodarīšanas apmērs. [4]

Dokumentu nenodošanas gadījumā likums paredz solidāro kapitālsabiedrības valdes locekļu atbildību par zaudējumiem parādniekam. Uzskatāms, ka grāmatvedības dokumenti nav nodoti arī tajā gadījumā, kad tie ir tādā stāvoklī, kas neļauj gūt skaidru priekšstatu par parādnieka darījumiem un mantas stāvokli pēdējos trijos gados pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas. Šāds atbildības slogs ir diezgan plašs un pārāk smags. Ne visi valdes locekļi atbild par sabiedrības dokumentiem un to uzglabāšanu, jo tie var pildīt dažādus pienākumus sabiedrībā. Taču pagaidām tiesu prakse par šādu pārkāpumu nav izveidojusies.

Turklāt atbildība par zaudējumiem tiek piemērota solidāri vai retrospektīvi, kas nozīmē, ka prasību var celt pret valdes locekļiem, kas bijuši amatā trīs gadu laikā pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas.

Prasībās pret valdes locekļiem ir ieviesta zaudējumu apmēra prezumpcija. Par zaudējumu apmēru tiek uzskatīti parādnieka maksātnespējas procesā atzītie kreditoru prasījumi pamatparāda apmērā, kurus nav iespējams segt parādnieka maksātnespējas procesa ietvaros.

Saskaņā ar Maksātnespējas likuma grozījumiem, ja administrators maksātnespējas procesa ietvaros nav cēlis pret valdes locekli prasību par zaudējumu atlīdzināšanu, gada laikā pēc maksātnespējas procesa pabeigšanas prasību

ir tiesīgs celt kreditors savā nesegtajā prasījumā apmērā. [4]

Likumā noteikta valdes locekļu atbildība veicināja valdes locekļu maiņu īsi pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas. Ir atstrādāta attiecīga shēma: kad sabiedrība nonāk finansiālās grūtībās, tiek nomainīta tā valde. Reizēm par valdes locekli iestājas pat pavisam nejauša persona vai arī ārzemnieks. Fiktīvās valdes darbības laikā visi uzņēmuma aktīvi tiek izsaimniekoti (vai arī pirms tam – to nevar noteikt bez dokumentiem) un pēc dažiem mēnešiem, kad uzņēmums ir tukšs un tam paliek tikai parādi, jauna valde iesniedz tiesā maksātnespējas pieprasījumu. Dokumenti administratoram vai nu netiek nodoti vispār, vai ir nodoti nepilnā apjomā. Bieži vien pēdējais valdes loceklis aizbildinās ar to, ka nav saņēmis dokumentus un mantu no iepriekšējā valdes locekļa.

Tādos gadījumos administrators ir tiesīgs noteikt par parādnieka pārstāvi iepriekšējo valdes locekli vai arī celt tiesā prasību pret abiem valdes locekļiem solidāri, par ko ir izveidojusies attiecīga tiesu prakse, un proti.

1. Faktiskie apstākļi: Prasība celta pret diviem valdes locekļiem par zaudējumu piedziņu solidāri. Prasība pirmās divās instancēs ir noraidīta. Augstākās Tiesas Senāts Augstākās Tiesas Civillietu Palātas spriedumu atcēlis, atzīstot, ka atbildētāju ļaunprātīga rīcība, nenododot administratoram normatīvajos aktos paredzētos dokumentus nevar būt iemesls prasības noraidīšanai. Zaudējumu apmērs nevar tikt noteikts patvaļīgi, jo arī kreditoru interešu aizsardzība īstenojama labā ticībā. [12]

2. Faktiskie apstākļi: Administrators ir cēlis prasību solidāri pret trijiem valdes locekļiem, kuri darbojušies dažādos laika posmos. Judikatūrā ir norādījis, ka, pastāvot zināmajiem apstākļiem, valdes locekļu solidārā atbildība var iestāties arī tad, ja tie darbojušies dažādos laika posmos. Valdes locekļa kā pilnvarnieka krietna saimnieka rūpības pienākumā ietilpst arī norēķina došana par savu darbību un lietu nodošana, mainoties valdei (sk. Civillikuma 2305., 2306., 2298.pantu).

Šajā jautājumā Komerclikuma 169.panta otrā daļa ir jāskaidro kopsakarā ar Civillikuma 1674.pantu. Tādēļ gadījumā, ja dažādos periodos darbojošos valdes locekļu rīcības rezultātā ir radīta situācija, kurā nav iespējams konstatēt

zaudējumu nodarīšanas brīdi, tad šādi zaudējumi uzskatāmi par nedalītiem Civillikuma 1674.panta izpratnē, un par tiem solidāri atbild visi tie valdes locekļi, kuru rīcības rezultātā šāda situācija radušies.[13]

3. Faktiskie apstākļi: Prasība ir celta pret valdes locekli, kas amatu atstājusi trīs mēnešus pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas.[14]

Prasībā administrators norāda, ka maksātnespējīgā uzņēmuma saistības pret kreditoriem ir veidojušās un to izpildes termiņš notecējis laikā, kad tieši atbildētāja bijusi prasītāja valdes locekle ar tiesībām pārstāvēt sabiedrību atsevišķi.

Līdz 2015.gadam prasībās, kuras tika saistītas ar parādnieka grāmatvedības dokumentu neiesniegšanu, aktīvu samazinājumu un attiecīgi zaudējumu apmērs parasti tiek noteikts, ņemot vērā pēdējo finanšu pārskatu. Prasība tika apmierināta, kā arī prasība ir celta, tikai pret vienu no diviem valdes locekļiem. [15]

4. Faktiskie apstākļi: Prasība ir celta pret valdes locekli, kurš nav nodevis daļu no dokumentiem administratorai par sabiedrības pamatlīdzekļu nodošanu trešajām personām. Prasība pamatota ar Maksātnespējas likuma 721.pantu. Tiesa spriedumā norāda, ka atbildētājs nav nodevis administratorai dokumentus par sabiedrības pamatlīdzekļiem un debitoru parādiem, tādējādi tiesa par pamatotu atzina prasītāja administratores apgalvojumu, ka viņai nav iespējas gūt skaidru priekšstatu par sabiedrības mantas stāvokli un parādnieka darījumiem, tostarp par tiesisko pamatu sabiedrības pamatlīdzekļu nodošanai trešajām personām. Prasība par zaudējumu piedziņu tika apmierināta abās tiesu instancēs. [16]

5. Faktiskie apstākļi: Kā jau tika norādīts, reizēm administratoram ir jārisina jautājums par zaudējumu piedziņu no valdes locekļa, ja atbildētāja dzīvesvieta ir ārpus Latvijai. Un tad rodas jautājums par to, vai var celt prasību par zaudējumu piedziņu no valdes locekļiem, pamatojoties uz sabiedrības juridisko adresi, kas vadoties pēc Komerclikuma 139.panta prasībām, ir adrese, kurā atrodas sabiedrības vadība [3].

Izsmējoša atbilde uz to ir sniegta tiesu praksē. Maksātnespējas procesa administrators cēlis prasību Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesā par zaudējumu piedziņu no valdes locekļiem,

kuri dzīvo Lietuvā. Rīgas Kurzemes rajona tiesa atteica pieņemt prasības pieteikumu. Rīgas apgabaltiesa atcēla minēto tiesas lēmumu.[17]

Tiesa norāda, ka prasības piekritība tiesnesei izvērtējama, vadoties pēc Civilprocesa likuma noteikumiem, tomēr, izlemjot teritoriālo piekritību, tas fakts, ka prasība ir celta par zaudējumu piedziņu, nevis par mantai nodarītiem zaudējumiem, nav vērtējams atrauti no maksātnespējas procesa tiesiskā regulējuma, bet kontekstā ar šī institūta mērķi, kas vērsts uz kreditoru prasījumu apmierināšanu.

Tāpat jāņem vērā Komerclikuma noteikumi par sabiedrības juridisko adresi, jo tieši minētais likums definē juridiskas adreses jēdzienu un izskaidro tā būtību. Tiesa ir atzinusi, ka konkrētajā gadījumā pirmās instances tiesas tiesnese nav ņēmusi vērā maksātnespējas procesa mērķi, bet vērtējusi ar zaudējumu piedziņu saistītos apstākļus atrauti no maksātnespējas procesa tiesiskā regulējuma. Pat tādā gadījumā, kad administrators maksātnespējas procesa ietvaros nav izmantojis savas tiesības celt prasību pret valdes locekli par nodarīto sabiedrībai zaudējumu atlīdzību, tas neatņem kreditoram tiesības Komerclikuma 170.pantā noteiktajā kārtībā celt prasību pret sabiedrības valdi.

Minētais regulējums nenonāk pretrunā ar kreditora individuālas rīcības aizliegumu maksātnespējas procesā. Tādējādi Komerclikuma 170.pants paredz kreditoru tiesību aizsardzību arī gadījumiem, kad administrators atsakās no prasības par zaudējumu atlīdzību celšanas pret valdes locekļiem.

Tomēr tiesa uzskata, ka vispirms, lai konstatētu kreditoru prasības tiesību pārstāvēšanu, ir jāpārbauda, vai ir ievēroti šā panta pirmajā daļā paredzētie priekšnosacījumi, proti, kreditors nevar panākt prasījuma apmierināšanu no sabiedrības, un atbildīgie subjekti nodarīto zaudējumu nav atlīdzinājuši. [18]

Kā redzams, tiesu prakse apstiprina, ka valdes locekļu civiltiesiskā atbildība par sabiedrībai ļaunprātīgi nodarītiem zaudējumiem ir smagi sodāma: no valdes locekļiem solidāri ir piedzenamas tās zaudējumu summas, ko viņi ir nodarījuši sabiedrībai un kreditoriem. Taču tas veicināja valdes locekļu maiņu uz bezpajumtniekiem vai ārvalstniekiem, kuru saukšana pie atbildības ir apgrūtināta un pat neiespējama.

2. Valdes locekļu kriminālā atbildība

Maksātnespējas likuma 26.panta trešās daļas 8.punkts uzliek administratoram pienākumu sniegt tiesībaizsardzības institūcijām ziņojumus un materiālus par tiesiskās aizsardzības procesa, juridiskas un fiziskas personas maksātnespējas procesa atklātiem faktiem, kuri var būt par pamatu kriminālprocesa uzsākšanai. [4]

Norma paredz sabiedrības valdes locekļu atbildību, kas var iestāties ļaunprātīgas un noziedzīgas darbības rezultātā, ar ko ir nodarīts būtisks kaitējums ar likuma aizsargātām citas personas interesēm, t.i. kreditoriem un to skaitā arī valstij.

Administratoram ir pienākums ziņot tiesībaizsardzības institūcijām par tiem apstākļiem, kas viņam tika zināmi parādnieka grāmatvedības dokumentācijas revīzijas rezultātā, vai arī tad, ja parādnieka pārstāvis (valdes loceklis) apzināti kavē maksātnespējas procesu, kas izpaužas kā informācijas nesniegšana tiesai, kreditoru sapulcei vai administratoram vai arī to maldināšana.

Noziedzīgu darījumu loks, par ko iestājas kriminālā atbildība, ir noteikts Krimināllikumā. [19] Krimināllikuma 215.pants paredz atbildību, kas ir saistīta pat ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem par šķēršļu likšanu maksātnespējas procesa gaitā, kas parādnieka pārstāvja rīcībā izpaužas kā izvairīšanās no piedalīšanās lietās izskatīšanā vai kreditoru sapulcē, tiesas vai administratora pieprasītas likumā paredzētas informācijas nesniegšana vai slēpšana, nelikumīga mantas atsavināšana, mantas vai darījumu slēpšana, dokumentu nodošana, slēpšana, iznīcināšana vai viltošana vai citas tīšas darbības, kuras kavē maksātnespējas procesa gaitu.

Valdes locekļa kriminālatbildība iestājas par sabiedrības novešanu līdz maksātnespējai, ja ar to radīts būtisks kaitējums ar likumu aizsargātām citu personu interesēm. Krimināllikums atšķir, ka maksātnespējas procesa subjekta novešana līdz maksātnespējai var notikt vai nu nolaidības dēļ, vai arī tīšuprāt, bet abos gadījumos pārkāpēju soda ar brīvības atņemšanu no viena līdz diviem gadiem, atņemot tiesības uz noteiktu vai visu veidu komercdarbību vai tiesības ieņemt noteiktu amatu uz laiku līdz pat pieciem gadiem.

Sākot ar 2010.gada 21.oktobri no Krimināllikuma ir izņemta valdes locekļa atbildība par savlaicīgi neiesniegtu maksātspējas pieteikumu. Autorprāt, tas ir viens no iemesliem, kas neļauj sasniegt juridiskas personas maksātspējas procesa mērķi: pēc iespējas pilnīgāku kreditoru prasījumu apmierināšanu no parādnieka mantas. Bieži vien maksātspējas process tiek uzsākts novēloti: ne tad, kad parādniekam ir iestājusies faktiskā maksātspēja, bet, kad tam vairs nav palikuši nekādi aktīvi.

Saskaņā ar Krimināllikuma 215.1 pantu kriminālā atbildība iestājas arī tad, kad parādnieka valde ar nolūku izvairīties no saistību izpildes ierobežotas maksātspējas gadījumā, pasludina tiesiskās aizsardzības procesu. Tādu pārkāpumu soda ar piespiedu darbiem vai naudas sodu.

Krimināllikumā ir paredzēta kriminālā atbildība par grāmatvedības un statistikas informācijas noteikumu pārkāpšanu, kas izpaužas kā gada pārskatu un citu likumos noteikto deklarāciju un pārskatu savlaicīgu neiesniegšanu (217. un 219.panti). [19]

Minētais pārkāpums ir cieši saistīts ar izvairīšanos no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas. Kaut gan par tādu rīcību iestājas bargs sods: soda ar brīvības atņemšanu uz laiku pat līdz četriem gadiem, mūsu valstī tas ir ļoti izplatīts pārkāpums. Igaunijā šo problēmu risina sekojoši. Lietā faktiskie apstākļi ir sekojoši: valdes loceklis savlaicīgi neiesniedza sabiedrības nodokļu deklarāciju, tādēļ valsts nespēja savlaicīgi aprēķināt un piemērot sabiedrībai nodokļu saistības. Valdes loceklim tika izvirzīta kriminālā apsūdzība. Igaunijas Augstākās tiesa secināja, ka nodokļu deklarācijas savlaicīga neiesniegšana var radīt pamatu valdes locekļa personīgai atbildībai pret valsti. [20]

Tiesa konkrētajā lietā nosprieda, ka, ja valdes loceklis pārkāpj savu pienākumu iesniegt sabiedrības attiecīgas nodokļu deklarācijas, valstij var būt tiesība prasīt zaudējumus no valdes locekļa uz delikta tiesību pamata. Valstij ir nodokļu prasījums pret sabiedrību neatkarīgi no nodokļu deklarācijas iesniegšanas. Tā kā valsts nevarēja iekasēt nodokļus iepriekš dēļ valdes locekļa nelikumīgām darbībām (nodokļu deklarācijas savlaicīga neiesniegšana), tad valdes loceklim var tikt piemērota personīga atbildība par valsts ciesto zaudējumu. Taču, ja sabied-

rībai ir slikts ekonomiskais stāvoklis jau brīdī, kad radās nodokļa saistība un nodokļa deklarēšanas pienākums ir pārkāpts, valstij nav tiesību prasīt zaudējumus personīgi no valdes locekļa.

Kā var secināt no augstāk teiktā, lai valdes locekli varētu saukt pie kriminālās atbildības, ir nepieciešama rūpīga un detalizēta katra gadījuma analīze, grāmatvedības dokumentu revīzija un citas izmeklēšanas procedūras. Administratora darbības prakse pierāda, ka tiesībsargājošās iestādes ļoti nelabprāt izskata administratoru iesniegumus pēc būtības un visbiežāk atsaka krimināllietas ierosināšanā. 2015.gadā no 369 saņemtajiem administratoru iesniegumiem Valsts policija atteicās ierosināt kriminālprocesus 230 gadījumos.

Tāpēc efektīvākais veids cīņā pret valdes locekļu nelikumīgu un ļaunprātīgu darbību, ar kuru tiek nodarīti zaudējumi sabiedrībai un tās kreditoriem, ir civiltiesiskā atbildība un prasības celšana par solidāro valdes locekļu atbildību un zaudējumu atlīdzināšanu.

Secinājumi

1. Atbildība par sabiedrībai nodarītiem zaudējumiem tiek piemērota solidāri vai retrospektīvi, kas nozīmē, ka prasību var celt pret valdes locekļiem, kas bijuši amatā trīs gadu posmā pirms maksātspējas procesa pasludināšanas.
2. Prasībās pret valdes locekļiem ir ieviesta zaudējumu apmēra prezumpcija. Par zaudējumu apmēru tiek uzskatīti parādnieka maksātspējas procesā atzītie kreditoru prasījumi pamatparāda apmērā, kurus nav iespējams segt parādnieka maksātspējas procesa ietvaros.
3. Ir noteikta valdes locekļu atbildība arī par grāmatvedības dokumentiem, par ko pagaidām nav izveidojusies tiesu prakse.
4. Efektīvākais veids cīņā pret valdes locekļu nelikumīgu un ļaunprātīgu darbību, ar kuru tiek nodarīti zaudējumi sabiedrībai un tās kreditoriem, ir civiltiesiskā atbildība un prasības celšana par solidāro valdes locekļu atbildību un zaudējumu atlīdzināšanu.
5. Valdes locekļu civiltiesiskā atbildība par sabiedrībai ļaunprātīgi nodarītiem zaudējumiem ir smagi sodāma: no valdes locekļiem solidāri ir piedzenamas tās zaudējumu sum-

mas, ko viņi ir nodarījuši sabiedrībai un kreditoriem. Taču tas veicināja valdes locekļu maiņu uz bezpajumtniekiem vai ārvalstniekiem, kuru saukšana pie atbildības ir apgrūtināša un pat neiespējama.

6. Likumā noteikta valdes locekļu atbildība veicināja valdes locekļu maiņu īsi pirms mak-

sātnespējas procesa pasludināšanas, kad visi sabiedrības aktīvi jau ir izsaimniekoti. Tādos gadījumos administrators ir tiesīgs noteikt par parādnieka pārstāvi iepriekšējo valdes locekli vai arī celt tiesā prasību pret abiem valdes locekļiem solidāri, par ko ir izveidojusies attiecīga tiesu prakse.

Izmantoto avotu saraksts

1. Novicāne E. Valdes locekļu atbrīvošana no atbildības. Jurista vārds 21.02.2017. Nr.8 un 28.02.2017.Nr.9
2. UR iesaka atcelt normu, ka firmas reģistrēšanai nepieciešama mājokļa īpašnieka piekrišana, pieejams:http://financenet.tvnet.lv/finansu_zinas/589010-ur_iesaka_atcelt_normu_ka_firmas_registresanai_nepieciešama_majokla_ipasnieka_piekrisana
3. Komerclikums. Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis 2000.gada 4.maijs, Nr.158/160
4. Maksātnespējas likums. Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis 2010.gada 6.augusts, Nr.124
5. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta 2014.gada 15.janvāra spriedums SKC-101/2014. [Tiešsaiste], pieejams: at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2014/
6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2016.gada 7.jūnija spriedums Nr7/2016 [tiešsaiste], pieejams: at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/klasifikators-n/komerctiesibas-judikatura/valdes-locekla-atbildiba/
7. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta 2012.gada 8.februāra spriedums lietā SKC-622/2012. [Tiešsaite], pieejams: http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2012
8. Baums T. Rersonal Liabilities of Company Directors ir German Law. Tiešsaiste, pieejams: http://www.jura.uni-frankfurt.de/ifawz1/baums/Bilder_und_Daten/Arbeitspapiere/a0696.pdf.
9. Par nodokļiem un nodevām. Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis , 1995.gada 18.februāris, Nr.26.
10. Satversmes tiesas 2016.gda 15.novembra spriedums lietā 2015-25-01 [Tiešsaiste], pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/286612-par-likuma-par-nodokliem-umn-nodevam-60-61-un-62-panta-atbilstibu-latvijas-republikas-satversmes-91-panta-pirm>
11. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta 2014.gada 17.marta spriedums lietās C27172910 (SKC-0128-14) [Tiešsaiste] Pieejams: file:///c:/Users/User/Downloads/Anomizets_nolemums_151578.pdf
12. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2016.gada 30.septembra spriedums SKC-297/2016. [Tiešsaiste] Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/klasifikators/maksatnespejas-lietas/>
13. 2016.gada 30.augusta Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta spriedums SKC-115/2016
14. 2016.gada 3.novembra Rīgas apgabaltiesas spriedums lietā C29648215. [Tiešsaiste] Pieejams: file:///c:/Users/User/Downloads/Anomizets_nolemums_293918.pdf
15. Tiesu prakse lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem maksātnespējas procesa ietvaros 2013/14. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. [Tiešsaiste] Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/civiltiesibas/>
16. Rīgas apgabaltiesas 2016.gada 26.oktobra spriedums lietā C30607015 (nav publicēts).
17. Rīgas apgabaltiesas Civillietu kolēģijas 2016.gada 14.septembra lēmums lietā CA-3481-16/24 (nav publicēts)
18. Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013.gada 21.jūnija lēmums lietā Nr. 2020/2013. . [Tiešsaiste] Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/klasifikators/maksatnespejas-lietas/>
19. Krimināllikums. Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis 1998.gada 8.jūlijs Nr. 199/200
20. Igaunijas Augstākās Tiesas 2009.gada 29.maija spriedums lietā Nr.3-1-1-63-09. [Tiešsaiste], pieejams: www.riigikavus.ee/?lang=eu

References

1. Novicane E." The board member discharge". Jurista vārds //Lawyer's word"// Februar 21.,2017, No.8 un Februar 28.,2017, No.9.
2. Business Register suggests dropping a provision that requires the registration of the company housing the owner's consent. http://financenet.tvnet.lv/finansu_zinas/589010-ur_iesaka_atcelt_normu_ka_firmas_registresanai_nepieciesama_majokla_ipasnieka_piekrisana
3. Commercial Law // Law of the Republic of Latvia.// Latvijas Vēstnesis, May 04, 2000, No.158/160
4. Insolvency Law // Law of the Republic of Latvia // Latvijas Vēstnesis August 06, 2010., No.124
5. Januar 15, 2014. Judgement of the Civil Case Department of the Senate of the supreme Court of the Republic of Latvia in case No SKC-101/2014. // at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2014/
6. Juny 17, 2016. Judgement of the Civil Case Department of the Senate of the supreme Court of the Republic of Latvia in case No 7/2016 // at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/klasifikators-n/komerctiesibas-judikatura/valdes-locekla-atbildiba/
7. Februar 08, 2012. Judgement of the Civil Case Department of the Senate of the supreme Court of the Republic of Latvia in case No // at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/klasifikators-n/komerctiesibas-judikatura/valdes-locekla-atbildiba/
8. Baums T. Personal Liabilities of Company Directors in German Law. // http://www.jura.uni-frankfurt.de/ifawz1/baums/Bilder_und_Daten/Arbeitspapiere/a0696.pdf
9. Tax and Fees // Law of the Republic of Latvia // Latvijas Vēstnesis, Februar 18, 1996, No 26
10. November 15, 2016. Constitutional Court No 2015-25-01// <https://likumi.lv/ta/id/286612-par-likuma-par-nodokliem-umn-nodevam-60-61-un-62-panta-atbilstibu-latvijas-republikas-satversmes-91-panta-pirm>
11. Mart 14, 2014. Judgement of the Civil Case Department of the Senate of the supreme Court of the Republic of Latvia in case No C27172910 (SKC-0128-14) file:///c:/Users/User/Downloads/Anomizets_nolemums_151578.pdf
12. September 30, 2016. Judgement of the Civil Case Department of the Senate of the supreme Court of the Republic of Latvia in case No SKC-297/2016. // at.gov.lv/lv/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/klasifikators/maksatnespejas-lietas/
13. August 30, 2016. Judgement of the Civil Case Department of the Senate of the supreme Court of the Republic of Latvia in case No 115/2016
14. November 2, 2016. Riga Regional Court case No C29648215. // file:///c:/Users/User/Downloads/Anomizets_nolemums_293918.pdf
15. 2013/2014 Judicial practice of trade dispute and recovery of damages from the insolvency representative within // Latvian Republic supreme Court // at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/civiltiesibas/
16. October 26,2016. . Riga Regional Court case No C30607015 (Not published)
17. September 14, 2016. Riga Regional Court case No CA-3481-16/24 (Not published)
18. Juny 21, 2013. Judgement of the Civil Case Department of the Senate of the supreme Court of the Republic of Latvia in case No 2020/2013 // at.gov.lv/lv/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/klasifikators/maksatnespejas-lietas/
- 19.. Criminal Law.// Law of the Republic of Latvia.// Latvijas Vēstnesis July 07, 1998, No 199/200
20. May 29, 2009. Estonian Supreme Court case No 3-1-1-63-09 // www.riigikavus.ee/?lang=eu